

ION LĂNCRĂNJAN

Vallomás Erdélyről

(Cuvînt despre Transilvania, Ed. Sport-turism, Bucureşti, 1982.)

Erdély szinte végzetszerűen kemény és sorsdöntő összecsapások, ádáz társadalmi és nemzeti megnyilvánulások színhelye volt mindig, de ugyanakkor a testvériségé is: egy olyan terület, ahová más nációk - magyarok, németek, székelyek - jöttek vagy hozattak, és települtek le, akikkel mi, románok, hasznos és jó egyetértésben szerettünk volna élni, és dühünk csak akkor lángolt fel, amikor lábbal tiporták ősi jogainkat, amikor a lényünkre törtek, midőn azt akarták, hogy ne legyünk többé, párologjunk, tűnjünk el más javára. A betelepülések valójában nem csupán Erdélyt, hanem az egész Országot érintették, és céljuk egyfajta megosztottság létrehozása, egy több mint nyilvánvaló egység megtörése volt. Ezért történtek a betelepítések bizonyos létfontosságú pontokon - Szeben és Beszterce környékén, a Barcaságban - hogy megtörjék a román nép erejét, elvágva őket a Kárpátoktól, megszakítva ezáltal a testvérek közötti természetes kapcsolatot, mivel e büszke bércek mindkét oldalán, a Duna medencéjében, a Prut árterületén, az Olt és a Maros, a Cserna és Körösök mentén ősidők óta ugyanaz a nép lakott. Lényeges szempont volt persze a terjeszkedő határok erőszakos megerősítése is, de a fő cél a szétválasztásra, a megsemmisítésre irányult, mint ahogy ugyannerre az alattomos célra irányult számos utólagos intézkedés is, függetlenül attól, hogy „békés” vagy „erőszakos” eszközökkel érvényesítették-e azokat. Az elnyomók valláspolitikája, akár Budapestről, akár Bécsből eredt, ugyanazt a célt követte: elszakítani az erdélyi románokat más román területeken élő testvéreiktől, elnemzetleníteni őket az áttérítés útján, az ortodox egyház megbontása által, mely egy és ugyanaz volt minden román területen. Ezért tekintették szakadárnak vallásunkat, ezért helyezték azt törvényen kívül, ezért bojkottálták mindig nyelvünket, hogy megtörjék a gondolat és a lélek minden egységét: az az állhatatosság, mellyel erre törekedtek, az az elszántság és kegyetlenség, melyet latba vetettek, valójában a legkétségbevonhatóbb bizonyítéka eme egység létezésének. Ha ez az egység nem létezett volna már sokkal a magyarok Erdélybe hatolása, a székelyek és a szászok letelepítése előtt, az említett akciók és más, ezekhez hasonlóak nagyon gyorsan és nagyon könnyen ezeknek a területeknek a „színeváltozását” eredményezték volna, amire viszont, mint jól tudjuk, nem került sor. Ezeknek az akcióknak valóban lett ugyan eredménye, de ez az eredmény számunkra, románok számára lett pozitív és megőrző, nem pedig azok számára, akik minden áron meg akartak semmisíteni bennünket, hogy kedvükre uralhassák Erdély és az Ország termékeny völgyeit. Valójában így alakult ki az itteni, az erdélyi román lelki alkata, mely más egy kicsit, szögletesebb és keményebb, de lényegét tekintve nem különbözik az összrománság lelki alkatától, mint ahogy hitték egyesek, és mint ahogy ma is hiszik azok, akik azt szeretnék, hogy Erdély idegen tulajdon legyen, a többségben lévő lakosság pedig, vagyis mi, románok, ugyanazoknak a zaklatásoknak, ugyanannak a kiárusításnak, ugyanannak az elnemzetlenítő politikának legyünk kitéve, mint ami ellen ezer évig súlyos harcokat voltunk kénytelenek vívni. Mert ez volt, és ma is ez az egyik jellegzetessége e területek történelmének, melynek leigázása - egész a kezdetektől az 1918-as Egyesülésig, amit az erdélyi románság egésze hajtott végre, amely, mint joggal mondták, az egész román nép műve volt - sohasem volt teljes és végleges. Konfliktus és ellenállás mindig létezett; a történelem által feljegyzett, általunk is ismert felkelések és harcok ennek a hosszas és elkeseredett küzdelemnek a csúcspontjait képezték csupán, melyet csak egy olyan nép folytathatott, amelyik tudta, hogy nem szabad elhagynia azt a helyet, amit munkájával és

jobbra törekvő szándékaival felvirágoztatott, és fénybe borított. Konfliktus és ellenállás mindig volt, mivel mindig voltak támadók, és mindig voltak támadások, mivel a románoktól mindig elvettek valamit. Az ádáz és elkeseredett harcok eme évezredében természetesen nem hiányoztak a nyugalom oázisai sem, és a társadalom alsóbb rétegeiben, a parasztok, majd a munkások között valóban létezett, sőt, idővel megerősödött egy természetes társadalmi egység, és nekünk számon kell tartanunk a múlt ezen pozitív csíráit, számon kell tartanunk és fejlesztenünk kell mindent, ami jó és szép - az emberséget, amit őseink hagytak ránk; a türelmet és a nyitottságot a világ felé; az igazságba és a becsületbe vetett hitet, azt a törekvést, hogy békében és egyetértésben éljünk a világ minden népével. Ugyanakkor nem szabad elfelednünk - ha elfeledjük, elvesztünk! -, hogy minden jó és szép gondolat, minden nemes érzés, amit egyik ember a másikkal, egyik nép a másikkal szemben táplál, a semmibe hull, és szétszóródik a pusztaságban, ha a kölcsönösség elve alapján nem kapja meg a legmegfelelőbb választ. Nem szabad elfelednünk, hogy voltak, és ma is léteznek Erdélyt illetően revizionista törekvések; itt a közelünkben, vagy távolabb, határainkon kívül az irredentizmus időközönként felüti a fejét, és miközben szemben testvériségről beszél, galádul hátunkba készül döfni a gyávaság törét, kihasználva titokban, vagy éppenséggel leplezetlenül minden társadalmi vagy politikai elfojtottságot, és gyűlöletes, a történelem természetes menetével ellentétes céljai érdekében zászlórúdként használva azokat. A mostani helyzet, napjaink minden társadalmi és politikai különbözősége ellenére, némileg hasonlít az első világháborút követő időkre, az 1930-as évekre, amikor hasonló abszurd jelszavakat szellőztettek, ujjal mutatva folyton Erdély felé, amely nélkül Magyarország nem lehetett „nagy”. De Magyarország Erdéllyel együtt is csupán látszatra, az elnyomás és az erő segítségével volt nagy, és mélységesen hibázott, amikor nem ismerte el a román nép - és más népek - természetes és reális jogait, aláásva ezáltal saját érdekeit is, mint ahogy 1848-ban vagy 1940-ben is történt, amikor saját függetlensége és szabadsága árán sikerült Erdélyt kettészakítania. Kétségtelen, hogy a mai Magyarország politikai rendszere a múltbelitől teljességgel különbözik, hiszen a mai Magyarország szocialista állam, akárcsak Románia. De éppen ezért különös, hogy 1966-ban Budapesten, egy fontos fórumon elhangzódhattak a következő szavak: *„A trianoni szerződés egy imperialista diktátum volt, mely szétszabdalta Magyarországot, és Erdélyt Romániának juttatta.”* És ugyancsak ezt a korántsem igaz és több mint megalapozatlan gondolatot vetette fel ugyanez a szónok a Helsinkai Konferencián, midőn ezt mondta: *„Századunkban az első világháború hiábavaló áldozatainak után a legyőzött Magyarország területe egyharmadával csökkent...”*, ez alkalommal azonban nemcsak Romániára, hanem más országokra is utalva, és nem vallva be azt, hogy Magyarország - a „Nagy Magyarország” vagy az „Ezeréves Magyarország” - adott időben idegen területeket uralt, melyeknek lakossága - románok, szlovákok, horvátok és csehek - túlsúlyban volt a tulajdonképpeni magyar lakossággal szemben, és így az 1918-as felbomlás elkerülhetetlen volt. Mert nem egyvalaki által végrehajtott, kívülről jövő *feldarabolásról* van szó, hanem egy belülről jövő *feldarabolásról*, ha lehet ezt így mondani, és Magyarország csupán később, annak a birodalomnak a feldarabolása után, melytől maga is függött, lett azzá, ami valójában ő volt. Akkor, 1918-ban egy mesterséges államalakulat hullott szét, ahol egy nemzeti kisebbség az erőszak által uralkodott, és, különösen az utolsó periódusban, egy brutális elnemzetlenítő politikát folytatott, ennek az államalakulatnak a nem magyar elemeit üldözték és hajszolták, csupán azért, mert a saját nyelvüket akarták beszélni, meg akarták őrizni nemzeti lényüket, nem a magyarok rovására, hiszen az ő létezéshez való jogukat soha senki nem vonta kétségbe, hanem az erőszakos uralmi tendenciákkal szemben, melyek fordított arányban voltak a magyar népesség számával és annak természetes jogaival; a magyar uralkodó osztály ellen, a magyar feudalizmus és elmaradottság ellen. Éppen ezért hangzik különösnek minden külső vagy belső magyar revizionista igény, mivel a *történelem* már hallatta szavát ebben a bonyolult, ha nem éppen tragikus kérdésben, hiszen ezek az igények és

az ezeket a húszas és harmincas években kísérő sovíniszta uszítás vezetett 1940-ben azokhoz a bűntényekhez és atrocitásokhoz, amelyeket az említett év őszén és az azt követő években Ippen és Trezneán (Ördögkúton) és más helyeken egész Észak-Erdély területén elkövettek, ahol az emberek tucatjait és százait kínozták meg, és gyilkolták le, akár csak a barbár betörések idején, ha nem éppen szörnyűségesebben, lévén, hogy most „modern eszközökkel” dolgoztak, egy „nemzeti ideológia” szellemében cselekedtek, aminek igazi szintézisét, úgy tűnik, egy bizonyos Dúcsó Csaba /a könyvben így szerepel, a ford. számára ismeretlen/ *Könyörület nélkül* című brosúrájában találhatjuk, aki ugyan egy tucatíró volt, de ez mit sem változtat a dolgok valódi állásán, sem azokon a következményeken, melyekkel a revizionista revans járt. Ebben a könyvecskében, mely a faji propaganda rendszerébe illeszkedett, Torday Levente szájába adva a következők hangzanak el: *„Én nem várom meg, míg eljön a bosszú ideje. Nem várok. Minden utamba eső oláhot kinyírok. Mindegyiket kinyírom. Nem lesz könyörület. Éjszaka felgyűjtom az oláh falvakat. Kardélre hányom az egész lakosságot. Megmérgezem a kutakat, és még a csecsszopókat is megölöm. Csírájában irtom ki ezt a nyomorult és tolvaj népséget. Senki számára nem lesz kegyelem. A csecsszopók számára sem, a terhes anyák számára sem. Kiirtok minden oláhot, és akkor Erdélyben csak egyetlen nemzetiség lesz, a magyar, az én nemzetem! Ártalmatlanná teszem a leendő Horeákat és Cloşcăkat. Nem lesz kegyelem!...”* Mindez, igaz, ma már a múlté, elfeledésük nagyon is szükséges. De ezt igazán és mindörökre nem tehetjük meg mindaddig, amíg bizonyos módon az egyik fél részéről minduntalan felbolygatják a dolgokat egy „modernebb”, a mai kornak megfelelőbb nyelvezetet használva. Hajdanán se a *Könyörület nélkül* volt az, amivel kezdték. Először a trianoni szerződés „Magyarországgal szembeni igazságtalanságról” beszéltek anélkül, hogy bár egy szóval is megemlítették volna a gyulafehérvári Nagy Nemzeti Gyűlést, melyen nem csupán egyetlen ember, nem egy akármilyen politikus, legyen az jó vagy akár nagyon jó is, hanem egy egész nép hallatta szavát, egy egész nép parasztsága és munkássága, akik nem akartak többé a magyar elnyomás igája alatt nyögni, szabadok akartak lenni, egyesülni akartak az „Országgal”. Először akkor is a közírók léptek színre, a sovínizmus közrendű vagy elit bérencei, ezután tűntek fel az úgynevezett történészek, akik letűnt téziseket ástak ki, azt igyekezve bizonyítani, ami addig nem volt bizonyított, amit nem is lehet bizonyítani soha: hogy Erdély lakatlan volt, amikor a magyarok idejtek, a románok csak azután érkeztek ezekre a területekre, nem tudni, mikor, nem tudni, hogyan és milyen utakon, mivel ennek az úgynevezett jövetelnek sehol, se folklórijukban, se a mesékben, se égen, se földön a legcsekélyebb nyoma sincs. A közírók és a történészek nyomában, valójában velük együtt, ha nem éppen az élükön, a politikusok haladtak, a legreakciósabb körök képviselői, akik hajlandók voltak bárkivel szövetkezni abban a reményben, hogy visszakaphatják privilégiumaikat, amiket hajdan bírtak, de elveszítettek, valamint kastélyaikat és hatalmas földbirtokaikat. Később aztán, amikor kettőbe osztottak egy földrajzilag és politikailag egységes területet, mely mindig túlnyomóan román lakosságú volt, baljóslatú lábdobogással színre léptek a „levanték” és a „rongyosok”, akik agyonlőttek és leszúrtak, akasztottak és feldaraboltak embereket - románokat természetesen, de nemcsak románokat -, házakat és templomokat gyújtottak fel, levakarták a temetők keresztjeinek román neveit, szuronyaikkal terhes nőket hasítottak fel, csecsszopók testét tűzték szuronyaikra; embereket fogtak járomba a marhák helyett, míg másoknak a nyelvét és füleit vágták le, szobrokat döntöttek, és útszéli keresztet törtek össze, megvalósítani akarván azt, ami elődeiknek ezer esztendőnyi aljas elnyomással sem sikerült: hogy elpusztítsanak egy ezeréves népet, melyet senki soha nem tudott elpusztítani, nem azért, mert különb más népeknél - ilyenek mi, románok sohasem tekintettük magunkat -, hanem mivel erősen hitt és hisz csillagában, mivel sohasem áhítozott olyanra, ami nem az övé, mivel a szülőföldje iránti szeretete nem gyűlöltre és ellenségeskedésre épül, hanem éppen ellenkezőleg: türelmes és engedékeny, túlságosan is türelmes és túlságosan is engedékeny, és túlságosan is gyakran az; ez a múlt mégis

jellemvonásává, az erő megkülönböztető jegyivé szűrődött, letörölhetetlen pecsétjévé lett annak a népnek, melyet születése és halála mindörökre egyetlen helyhez, egyetlen vidékhez, egyetlen Országhoz köt.

□

Erdély valójában nem egyszerűen egy terület, nem egyike „*a mi keleti országrészeinknek*”, mint ahogy nemrég olvastam egy itt, nálunk, Romániában nyomtatott könyvben (Meliusz József *Sors és jelkép* című könyvéről van szó) /helyesen: *Méliusz József - ford. megj./*; a mi-nek itt semmi köze *hozzánk* - Erdély egy külön ország, az ország tüzhelye, és lélek az Ország lelkéből, egy ősi etnikai szervezet része, melyen belül állandó és intenzív érintkezés folyt - a nyelv élő és mélyen zengő artériáin, az erdők lombjain, a tisztások fűvén, egy egész nép hiedelem- és mondavilágán át, mindazon át, ami eme isteni vidék díszé volt és marad, mely nem csupán utak és szelek találkahelye volt mindig, de civilizációk keresztútja, anya és kovász is, függetlenül attól, hogy e lényegi érdemeit elismerték-e vagy sem. Erdély nem volt, és nem is lehet az, ami a kantonok Svájc, aminek egy időben egyesek tekintették, és tekintik most is mások, olyan egyének, akik örökre eljegyezték magukat a nyugtalansággal és az agresszivitással, akár Európában, Amerikában vagy Ausztráliában élnek is ezek, valójában e földrészek peremén, mert a felbujtók nem tudnak élni csak a peremvidéken és a félhomályban, a rossz peremén és a revans félhomályában. Erdély nem lehet ilyesmi, egy akármilyen „keleti országrész”, egy rész egy csupán kényszer által fenntartott „egészből” (az idézőjel az 1867 utáni magyar államra utal, melyben Erdélyt erőszakosan egyesítették Magyarországgal), ami, midőn széttört annak a birodalomnak a burka, melyre ez az úgynevezett egység aggatódott, magától felbomlott később, ez a különösképp konzervatív és feudális ország, mely nagyobbítását száműzetésekre és elnemzetlenítésre alapozta. Erdély nem egyszerűen egy keleti Svájc, és nem is lehet az, mivel a Kárpátok mindkét oldalán a legrégebbi időktől fogva egyetlen nép, egyetlen akarat élt és dolgozott, szeretett és álmodott, lévén, hogy a Kárpátok, mint azt a történelem tanúsítja, és mint azt a régészet mindjobban bizonyítja, sohasem volt elválasztó határ, hanem éppen ellenkezőleg, támasz volt és menedék, völgyei és hegygerincei, ívelése és ennek az ívnek a nyugat felőli lezártága idővel központi végvárként szolgált, melyen belül és kívül természetes módon született és maradt fenn egy bizonyos civilizáció, egy bizonyos nép, amit dákorománnak neveztek, de mondták vlachnak vagy blaknak is, hogy végül román népnek neveztessek, ahogy egyébként illik is, tekintve nyelvét, melyet beszélt, mely ugyanaz volt a régi Dácia egész területén – „Hotintól a tengerig”, a tengertől Nagybanyáig, Máramarostól a Dunáig, szélében és hosszában ezen az egész, a dákok által szeretett, a rómaiak által sóvárgott csodás területen, s melyet végül a románok védtek meg látható vagy láthatatlan, katonai vagy szellemi birodalmak mohóságával szemben. Igaz ugyan, hogy ezt a népet a kordokumentumok egy egész történelmi perióduson át kevesebbet emlegették. De ez nem lehet bizonyíték a kontinuitás cáfolására cáfolóinak kezében, mint ahogy a kereszténnyé válásunkra vonatkozó bármiféle adat hiánya se szolgálhat ilyen értelmű bizonyítékként. Más népek történelme rendelkezik ilyen adatokkal, de ez csak annyit jelent, hogy ők „adminisztratív úton”, egy király parancsára, egy adott határozat alapján lettek kereszténnyé, egyesek közülük egy folyón való átkelés során „keresztelkedtek meg”. Ez azt jelenti, hogy mi, románok, a Dáciába érkező népek közvetítésével sokkal hamarabb és fokozatosan vettük fel a kereszténységet, néppé válásunk, a román nyelv és szellemiség létrejötte összefonódott ezzel a mélységes átalakulással, melynek keretei között a régi hitvilág és a régi hagyományok számos eleme megőrződött, amiket általában pogánynak neveznek, helytelenül, mert a dákok civilizációja nem volt „pogány”, semmi köze nem volt a beözönlő és fosztogató barbarizmushoz. Ha nem lett volna így, ha nem létezett volna egy teljesen és jól megalkotott szellemi élet, és ha ugyanakkor nem

létezett volna egy megállapodott társadalmi szerkezet, soha nem beszélhetek volna a „megmaradás csodájáról”, a kontinuitás ténye nem fűródhatott volna túskeként senki lelkébe, ezek a tájak pedig nem lehettek volna azok, amik, minden - a vizek és a hegyek, a dombok és a völgyek, a falvak és a városok - más nevet viselnének, mint ahogy Erdélyben adminisztratív úton ezt meg is próbálták elérni, úgy gondolván, hogy így kitörölhető a történelemből egy ősi és dicsőséges nemzeti lét. Azonban a sorsdöntő kérdésekről való ilyen természetű vélekedés, a „bizonyítékoknak” nem a létezőre, hanem a nemlétezőre való alapozása, ami a kontinuitás minden ellenségét jellemezte, és jellemzi ma is, nem jelent mást, mint az igazság megerőszkolását, annak szégyentelen és barbár lábbal tiprását; így jártak el a tegnapi revizionistái és irredentái, de így járnak el mai utódaik is, és nem veszik észre, hogy ez irányban egyetlen kétségbevonhatatlan győzelmük sem volt, tevékenységük egyedüli kézzelfogható eredménye a béke szétszaggatása és egy erős és jóságos népnek a megsértése volt, amelyik sohasem tartotta magát a tökéletesség megtestesülésének és a világ más népei fölött állónak (mint ahogy a német fajgyűlölők tették, s ahogy ma más sovén alakok teszik), amelyik tudja, hogy rendíthetetlen és legyőzhetetlen, ha abban bízik, ami az övé - a hegyben, mely mellett született, a barázdában, melyet teremni szánt, a vízben, melynek mentén énekelt és nevetett, a levélben, mely ősszel a talajba tér, hogy egy új tavaszban újra fényre törjön, mindabban, ami ősiség és élet ezeken a mélységesen és mindörökké román területeken. Az itteni - az erdélyi, de nemcsak erdélyi - létezésünket és megmaradásunkat bizonyító adatokra visszatérve, meg kell említenünk, hogy e korszak legjelentősebb eseményei - a III.-IX. században - a vándornépek állandó betörései voltak, melyek erősen rányomták bélyegüket Európa történelmére a nehéz és drámai vergődésnek ebben a korszakában. Ha a románok fosztogató csapatokban vonultak volna az Alpok vagy a Rajna felé, ha minél gazdagabb zsákmányt, letelepedési helyet keresve hol erre, hol arra rontottak volna váratlanul, ha egyszerre, egy meghatározott időpontban vették volna fel a kereszténységet, mint ahogy más népek tették, sokkal több és jelentősebb feljegyzés készült volna róluk az akkori idők krónikáiban. De nekik nem volt szükségük letelepedési helyre, nem szóródtak szét a világban azt keresvén, annál az egyszerű és elemi és kétségbevonhatatlan oknál fogva, hogy rendelkeztek ilyen hellyel, ők *idevalók voltak*, testvérek a Kárpátok hegyeivel, lelki barátai a folyóknak, melyek mentén születtek és meghaltak. Főként a hegyek - *a hegy*, ahogy mondták és mondják ők ma is - szolgáltak támaszként és búvóhelyként a szükségben, alapos támaszként és éppoly jó búvóhelyként. Hegyeinkre ugyanis, a Kárpátok egész vonulatára nem a kopár és megközelíthetetlen csúcsok jellemzőek, hanem mind a déli, mind a keleti, mind az északi vagy nyugati láncokat a füves hegyhátak és a völgyek uralják (...), melyek hosszú ideig lehetővé teszik itt az életet. De, tévedés ne essék, ez nem a vadember életét, hanem ellenkezőleg, mindannak a megőrzését jelentette, ami mélység és civilizáció volt abban az időben - megőrizve a viseletet és a hitvilágot, továbbadva énekeiket és meséiket, és minden erőfeszítés nélkül állandóan gazdagítva egy Európában egyedülálló folklórkincset, közben juhok és szarvasmarhák tenyésztésével foglalkoztak, de egy-egy hegyháton, a folyók árterületén földet is műveltek, amint azt őseik is tették az orăștiei (szászvárosi) hegyek völgyeiben - és másutt is. *A hegy* még egy, azokban a durva és zavaros időkben különösen fontos előnyt biztosított: elkerülték azok az Európába érkező lovas népek, melyek a sztyeppeket és a pusztákat szerették, a síkság és a szelek jegyeseiként ott özönlöttek nyugat felé, ahol könnyebb volt az előrehaladás. *A hegy*, akárcsak a dombvidék vagy a rengeteg - a híres román erdő - az állandó összeköttetés lehetőségét is megteremtette az erdélyi és a bánági, az olténiai, a munténiai, a moldvai és a bukovinai románok között. (...) /128-139. old./

□

Erdély 1918. december 1., az Országgal való egyesülése után talált igazán magára. Igaz, ez olyan időszakban történt, amikor négy háborús esztendő követően egész Európát változások kavarták fel, éppen hetven évvel az 1848-as forradalom után, mely szintén hozott változásokat a földrészen, de nem annyit, hogy a népek, minden egyes nép nyugodtan élhesse a maga életét, építhesse és újraépíthesse országát. A birodalmak csaknem érintetlenek és a kontinens urai maradtak, az 1877-es év meggyengítette a törököket - pontosabban az oszmán birodalmat -, új népeket emelt a történelem fényébe, de ugyanakkor megerősítette a cárizmus pozícióit, mely Nagy Péter óta arról álmodott, hogy a Duna torkolatáig és a Dardanelláig jusson, de a birodalomból, mely a szorosok megszállottja volt, mára semmi sem maradt, azt az Októberi Forradalom végérvényesen megdöntötte. A nagy ösztönzés innen jött. De nem csak innen. Az ösztönzés mindenekelőtt abból származott, amit minden nép, minden ember megszenvedett és megélt. Az idő a legjelentősebb változásoknak kedvezett, és ez, annyi harc, annyi gyötrődés után nem is lehetett másként, nemcsak mi, románok, de Európa minden népe mozgásban volt, mindenekelőtt azt akarta, azt kívánta, hogy életét minden uralomtól függetlenül a legtermészetesebb keretek között szervezhesse meg. Ezért esett szét oly gyorsan az osztrák-magyar birodalom, mivel előregedett, mivel eresztékei rohadtak voltak, mivel életét már rég leélte, puliszkáját rég megette (többet pocsékolt, mint amennyit fogyasztott, megaláztatásban tartva számtalan népet). Ezért karolták fel a mieink, az itteni, az erdélyi románok az Országgal való egyesülés gondolatát, ezért indultak el ők, apraja-nagyja Gyulafehérvárra, mivel ez az eszme bennük élt annak az öntudatnak fő termékeként, melyről előbb már beszéltem. Oly erős volt ugyanis itt, nálunk az egyesülés gondolata, és nem csupán Erdélyben, de Munténiában is, nemcsak a Bánságban, de Bukovinában is, nemcsak Olténiában, de Moldvában is. Ezt az eszmét, az egyesülés eszméjét olyan emberek is felkarolták, akiket csak gyenge szálak vagy semmi sem fűzött a románok létérdekeihez. II. Katalin például egy adott időszakban szorgalmazta egy egységes és erős állam megalapítását a régi Dácia keretei között. Ez az állam a cári Oroszországnak lett volna alárendelve, és ütközőállamként szolgált volna Európa közepén a cárizmus számára. De nem ez a lényeges, hanem a levegőben lebegő gondolat átvétele a lényeges. Hiszen már II. Katalint megelőzően ugyanezt a gondolatot karolta fel Bethlen Gábor is, aki ugyanazon jogar alatt akart egyesíteni minden román területet, igaz, más szemszögből közelítve a kérdéshez, más érdekeket követve. De sem a nézőpont, sem egyiknek vagy másiknak az érdekei nem bírnak olyan jelentőséggel, mint egy ősi és természetes törekvés akár közvetett elismerésének a ténye, mely törekvéstről túlzás nélkül elmondható, hogy Burebista korából érkezett az 1918-as egyesülés megvalósításához, oly régi, oly mélyen gyökerezik a Kárpátok mindkét oldalán elterülő országrészek talajában, hogy egy azokkal, egy az Országgal. Ezek a szavak patetikusnak, sőt eltúlzottnak tűnhetnek, de ha ez a gondolat, ez a törekvés nem lett volna oly régi és oly hatalmas (szándékosan mondom és ismétlem) vajon megmozgatta volna-e oly élénken és egyetértően az egész Országot Vitéz Mihály idejében, midőn az első egyesítés létrejött? Én azt hiszem, hogy nem! Megengedem: Mihály nem úgy látta az Egyesülést, mint ahogy mi látjuk, még úgy sem, ahogy azok látták, akik (1859-ben és 1918-ban) megvalósították, megengedem, hogy ő is kora szülötte volt, de ugyanakkor nagy látnok is volt, a függetlenség egyesülés általi megvalósításának előfutára. Ezt az ősi és nemes gondolatot, mely éppoly hatalmas, mint amennyire megalapozott, nagyon világosan megfogalmazták – „Egyesülni az Országgal!” - azok, akik 1848-ban összegyűltek a Szabadság Mezején, amit még nagyobb határozottsággal ismételték meg apáink és nagyapáink 1918-ban: „Egyesülünk az Országgal!” A vágy így kézzelfogható tényévé változott, a Kárpátok pedig mindörökké lehányták magukról azt a határt, mely igyekezett őket „kettébe szelni”, természetesen anélkül, hogy ez sikerült volna. Az egész Ország megkönnyebbülten lélegzett fel, az egész Ország ezeréves létezésének és fejlődésének új lépcsőfokán érezte magát, és talált magára. A test egyé lett akkor a lélekkel, a román nemzet

felszabadult energiái maximális kibontakozásuk pillanatát élték meg, amint azt minden tevékenységi terület bizonyítja, ez volt Románia egész történelmének legtermékenyebb periódusa. Az 1918-as Egyesülés persze nem oldotta meg az Ország minden problémáját, ez azonban nem indokolja azokat a bírálatokat, melyekkel illették, és amik között a legigazságtalanabb, a legkitartóbb ma is visszhangra és támogatókra talál, az, amelyik a Románia által 1916-1918-ban folytatott háború úgynevezett imperialista jellegére vonatkozik. Ez az állítólag marxista, erőszakoltan tudományos „tézis”, mint tudjuk, hosszú ideig funkcionált a valóság ellenére, a legegyszerűbb evidenciák ellenére, és valójában azoknak a nem marxista, így egyenesebb tézisek sorába tartozik, melynek értelmében Romániának, elhelyezkedéséből kifolyólag, sohasem kellett volna önálló állammá válnia. Ugyanez a tipikusan imperialista „tézis” mutatta ki a foga fehérjét 1859-ben is, 1878-ban is, 1916-ban és 1917-ben pedig a „központi hatalmakkal” kokettálva „Románia sorsát” tárgyalta, felosztását javasolva; a cári Oroszország Moldvát kapta volna egészen a Kárpátokig, Ausztria-Magyarország úr maradt volna Erdély és a Bánság fölött, megkapva még Olténiát és Havasalföldet is, míg Bulgáriának Dobrudzsát szánták. Mi pedig, ahogy a költő mondja, hátunkra vehettük volna folyóinkat, és más országba költözhattünk volna. De miért költözzünk el? - kérdezném én, minden ellenségeskedés nélkül. És miért élünk mi szorultságban azon a területen, amely a miénk, ami joggal bennünket illet?! Miért legyen mindig megosztás a sorsunk?! Azért, mivel mi soha senkit nem akartunk megosztani! Miért mondhatják ma is, annyi évvel az Egyesülés megvalósítása után, hogy ekkor az erdélyi románok számára csak az „urak cserélődtek”?! Miért állíthatják, hogy az Egyesülés az erőegyensúly Európa e részein bekövetkezett megváltozásának az eredménye, mint teszik azt egy „*Mit tudunk Romániáról?*” című (Kossuth kiadó, 1979) nemrég Budapesten megjelent kiadványban?! Miért lehet Erdély katonai megszállásáról beszélni, mint az a „*Literatúra*” című folyóirat egyik cikkében történik (1980. 1. sz.), egy szót sem szólva a gyulafehérvári Nagy Gyűlésről?! Különösen hogy a dolgok, mint jól tudjuk, másképpen állnak, teljességgel másképpen, a román csapatok például csak a gyulafehérvári Gyűlés történelmi döntéseinek meghozatala után vonultak be Erdélybe anélkül, hogy bárhonnán jövő bármiféle katonai támogatásban bizakodtak volna. Ami pedig az „*erőegyensúly megváltozását*” illeti, ez valóban megtörtént, de nem bizonyos katonai kudarcok eredményeként, hanem annak következményeképpen, hogy befejeződött a kelet-európai nemzeti államok megalakulásának természetes folyamata, amit a „*Szent Szövetség*” és az azt követő imperialista összeesküvések sokat késleltettek, de elfojtani nem tudtak. (...) /155-158. old./

□

Nem volt tehát ez egyszerűen az urak és a birtokosok cseréje, a régi és iszonyatos elnyomásra teljesen másként válaszoltak, nem is szólva e sorsforduló lényeges és meghatározó tényéről, arról, hogy végre egy egész nép számára szolgáltatott igazság, mely így megszabadult az elnemzetlenítő nyomástól, az elmagyarosítás sötét rémétől, ami a század elején minden mértéket felülmúlt. Érdekes és említésre érdemes az a tény, hogy a magyar nemzet nagy személyiségei, Ady Endre, Bartók Béla és mások egyetértettek Erdély Romániával való Egyesülésével, így szólva egy Budapesten megjelent nyilatkozatban: „*Mi is megújult nemzetnek, felszabadult erőnek tekintjük magunkat, akár azok a testvérek, akik boldogan kelnek új életre a Monarchia romjain. Megkönnyebbülten ébredünk annak tudatára, hogy már nem kényszerülünk az elnyomás tartóoszlopai lenni. Élünk békésen egymás mellett, mint szabad nemzet más szabad nemzetek mellett.*” Sokatmondó az a tény is, hogy a bánsági és erdélyi német eredetű nemzetiségek is fenntartás nélkül fogadták el az Egyesülést. A szászok nemzeti Gyűlésének határozata 1919. január 8-án azt mondja: „*A szász nép szabad akaratából kimondja csatlakozását a román királysághoz, testvéri üdvözlését küldi a román*

népnek, és teljes szívéből üdvözli nemzeti eszményének megvalósulása alkalmából.” Természetesen más bizonyosságai és bizonyítékai is vannak annak, hogy mennyire jogos volt az 1918-as Egyesülés, de nem lévén történész, nincs szándékomban „kimeríteni a kérdést”. Csak azt szeretném kiemelni, ami lényeges ezzel az igen jelentős eseménnyel kapcsolatban, mely véget vetett az „igazsággal ellentétes” állapotnak. Éppen ezért nem lehet egyenlőségjelet tenni az erdélyi románok magyar és osztrák elnyomás alatti helyzete és a romániai magyarok Egyesülés utáni (és persze mai) helyzete közé. A magyarok „*kisebbségi sorsa*” nem az 1918-as Egyesüléskor kezdődött, mint azt állították, és állítják ma is, hanem sokkal hamarabb, körülbelül abban az időben, amikor ide, Erdélybe jöttek, ahol már létezett egy nagyszámú őslakosság, ahol hasonlóképpen létezett egy meglehetősen jól megalkotott, tehát stabil társadalom és politikai élet, ami viszont azzal a hátránnyal bírt, hogy túlságosan is békés lévén, nem hódításokra és mások lerohanására alapozódott (ez az aspektus is a stabilitás és a kontinuitás mellett szól). Ennek leszögezése azért szükséges, mert az említett egyenlőségjel alapján egy hamis és felbujtó következtetés adódik: ha a románok idegen megszállás alatti és az erdélyi (azaz a romániai) magyarok 1918 utáni helyzete között egyenlőségjel van, az azt jelenti, hogy a romániai magyarok 1918 óta jogosan harcolnak Erdély Romániától való elszakításáért, ami mellel szövegezőleg veszélyes és aberráns. De kik azok, akik így gondolkodtak, és így gondolkodnak ma is? - kérdezheti bárki az egységre hivatkozva, a testvériséget emlegetve. Tudják azt ők maguk! - mondanám én az egység és az anyyira szükséges testvériség nevében. Vagy ha ragaszkodunk a példákhoz, mindenekelőtt azokat a magyar politikusokat említeném meg, akik a két világháború között felkarolták a területi újrafelosztás és a háborús reváns téziseit. Ma más a helyzet, de ez nem azt jelenti, mintha a régi irredenta és revizionista vágyak teljesen kialudtak volna, csupán csak azt jelenti, hogy az Ország új társadalmi és politikai körülményeihez alkalmazkodva megváltozott a megnyilvánulási módjuk. Így történik meg gyakran az, hogy míg állhatatosan egységről és testvériségről beszélnek, közben egymásra licitálva emlegetik a magyaroknak Erdély szellemi öröksége kialakításához való hozzájárulását, formálisan elismerik a kontinuitást, másrészt viszont rámutatnak arra, hogy mily mélyen hatolnak Erdély talajába a magyarság gyökerei. Ugyanezen okok néha revendikatív magatartáshoz vezetnek kulturális téren, de nem csak ott (*Szükségünk van... Nekünk még kell...*), ezekben az esetekben szeparatista álláspont alapján járnak el, szándékosan figyelmen kívül hagyva az Ország egészének érdekeit és problémáit. Az ilyen megnyilvánulásokról nem lehet azt mondani, hogy sovíniszták vagy irredenták, de nem is testvériek, mint állítják, a testvériség és az egység ugyanis, mint mondtam, teljes lojalitást követel az iránt az Ország iránt, melyben élsz és dolgozol, következésképp *az eszme* iránt, lévén, hogy a szocializmus nem valósítható meg csak az emberek (és nemzetek) közötti kapcsolatok tökéletesítése és humanizálása által. A Magyarországon forgalomban lévő, Erdély és Románia viszonyával kapcsolatos eszmékről és tézisekről se lehet azt mondani, hogy mind revizionisták és revansvágyók lennének. Az az állítás például, hogy a dákoromán kontinuitás tézise „*a tudomány reális lehetőségein kívül eső képzelgésekből táplálkozik*”, mint azt a „Magyar Hírlap” teszi (1979. december 25.), azt jelenti, hogy letűnt, ultrareakciós téziseknek adózva minden vitából eleve kivonod magad. Hasonlóképpen az olyan nézetek átvétele és terjesztése a román népről, melyek szerint „*a vlach nép nehezen tanul nyelveket..., nem rendelkezik elegendő büszkeséggel és bátorsággal, természete pedig romboló; a román könnyelmű természetű, nemtörődöm...az egész nép kulturális haladása lassú*” (Acta etnografica, 1979 április), egy jó és reális együttműködés aláaknázását jelenti, a dolgok tudatos, programszerű visszafordítását jelenti a múlt irányába, egy olyan múlt irányába, melyet, úgy tűnt, mindörökre magunk mögött hagytunk, amit magunk mögött is kell hagynunk végérvényesen, mivel szükségünk van a népeink közötti együttműködésre, amint azt bizonyítja az a másik, a pozitív és építő múlt, és ahogy bizonyíthatja szocialista jelenünk is.(...)/161 - 164. old./

□

Ha északnyugat felől vagy nyugatról nézzük, Erdély másnak tűnhet, nem annak, ami ő valójában feneketlen mélységig; ha fejét eme égtájak felé csavarják, ha arcába a sovíniszta és revizionista gyűlölet vitriolját szórják, a revizionizmus ugyanis csak gyűlölet és igazságtalanság és agresszivitás által létezhet, lévén, akárcsak a múltban, az imperializmus fizetett vagy fizetetlen szolgája. Az a próbálkozás, a pusztán kísérlet is, hogy ennek a mélyen és mindörökre román tartománynak „elcsavarják a fejét”, nyugtalanságot és fájdalmat szül a világnak ezen a részén, indulatokat ébreszt, a dolgok állását a legsötétebb és legkegyetlenebb múlt felé igyekszik visszafordítani. Ezért mondtam az előbb, hogy a románok és a magyarok, a románok és a székelyek, a románok és a szászok mai egysége mindazoknak a teljes lojalitására épül, akik bekapcsolódnak, vagy akiknek be kell kapcsolódnuk ennek a munka- és harci egységnek a megvalósításába, amelynek a századok során ugyanaz volt a jelentése, ugyanis egységet akartak az erdélyi és a magyarországi románok, valamint a többi nemzet magyarosításának fő mozgatói is, akik e népek hátán, az ő megsemmisítésükkel kívánták és programszerűen törekedtek megvalósítani a magyar sovínizmus álmai netovábbját, az „Ezeréves Magyarországot”. Éppen ezért értelmetlen és helytelen, de ugyanakkor hamisítás is az egységről egy általános-emberi szempontból beszélni, azt mondva, hogy „*az erdélyi néptömegek együtt harcoltak a Habsburg elnyomás, a kizsákmányolás ellen...*” Ez az egység ugyanis nem volt *adott*, nem volt rögzített jellege, ellenkezőleg, a létrejöttének körülményeitől, a fejlődés adott stádiumában működő társadalmi ellentmondásoktól, az egyes társadalmi osztályok konvergens vagy divergens érdekeitől, az egyes népek érdekeitől és törekvéseitől (melyek szintén lehetnek konvergensek vagy divergensek) függően változott. Az erdélyi osztrák uralom például nem volt konvergens azokkal a magyar törekvésekkel, melyek e területek - és mások - uralására irányultak, ez a konvergencia-hiány elég széles, a birodalmi konzervativizmus által korlátozott rétegeket érintett, annak ellenére, hogy legtöbbször a helyi, a magyar feudalizmus sem volt „természeténél fogva” progresszív, ellenkezőleg. Magyarország akkori urai számára bizonyos szempontból jó lett volna, ha Erdély aranya és gazdagsága nem Bécs, hanem Budapest felé veszi útját, de ez a terület valódi helyzetén mit sem változtatott volna, amint az a dualizmus idején be is bizonyosodott, mely, mint köztudott, még több szenvedést hozott a román nép számára. Ilyen konvergens vagy divergens indítékok alapján a tömegek, a társadalom alaposztályai is együtt voltak néha ugyanazokon a barikádokon, máskor viszont ezek éppen az ellenkezőjére készítették őket, miért ne ismernénk el ezt, miért takargatnánk egy kész formulával ezer esztendő történelmet, tekintve mindenekelőtt azt a tény, hogy néhány száz esztendőt „felemésztett” Erdély tulajdonképpen elfoglalása is. A foglalások, az új területek bekebelezése pedig nem szül egységet, lévén, hogy a bitorolt fél állandó és igazságos védekezésben van. Az együttműködés és az egység, a társadalmi testvériség jóval később született, midőn a feudális uralom egész Erdélyre kiterjedt, de akkor sem volt az végleges és változatlan, ellenkezőleg, dialektikus jelleggel bírt, hol csökkent, hol pedig erősödött. A magyarok, de mindenekelőtt a szászok gyakran velünk, az erdélyi románokkal tartottak, máskor viszont nem. Hasonlóképpen mi egyes esetekben a magyarok és a szászok mellett voltunk azokban a harcokban, melyeket a szabadságért folytattak, máskor viszont nem voltunk mellettük, mint például 1848-ban sem, de nem csupán akkor. Másrészt a Horea felkelése magyar nemzetiségű erdélyi jobbágyokat is magával ragadott, ennek ellenére, tekintve azt a vidéket, melyen lezajlott, valamint fő okait, melyek kirobbanásához vezettek, az lényegében az erdélyi román jobbágyok felkelése volt, mely nem csupán a társadalmi, de a nemzeti elnyomás ellen is harcolt. A II. Rákóczi által kirobbantott felkelésben a románok is tömegesen vettek részt saját parancsnokaik - mint Pintye Grigor és mások - vezetése alatt, de

a román részvétel kettős jelentéssel bírt, mint ahogy a Dózsa által vezetett hűbérelleses háború esetében, vagy más esetekben is; egyik jelentése a románok több mint nyilvánvaló többségi voltához, a másik pedig hatalmas igazságszomjához kapcsolódott, azt domborítja ki. Az egység bonyolult problematikája tehát nem bírt a kezdetektől fogva és mindörökké ugyanazzal a jelentéssel, éppen ezért több, mint fontos, hogy kutatásokat és kritikai elhatárolásokat végezzünk. Bizonyos téziseknek és bizonyos politikai megítéléseknek még a kommunisták, az ugyanazon kommunista párt tagjai vagy különböző országok kommunista pártjainak a tagjai számára sem volt ugyanaz a jelentése, és nem is lehetett az, annak ellenére, hogy a tevékenységük alapjául szolgáló ideológia egy és ugyanaz. Egy romániai magyar kommunista esetleg könnyebben elfogadhatta, talán lelkesedéssel is a Kominternnek azt a tézisét, miszerint Románia egy imperialista háború során jött létre, feldarabolása egy úgynevezett önrendelkezési jog alapján elkerülhetetlen, e szerint a tervzet szerint kellett volna „működni”, mely teljes mértékben megegyezik azzal a „tervezettel”, melynek értelmében „működtek” 1916 őszén, valamint 1917 telén, tavaszán és nyarán, midőn mi Mărăști-nél és Mărășești-nél harcoltunk, a haszonélvezők viszont mások kellett volna legyenek. De ne térjünk el a tárgytól, ne erről, az általam már említett tézistről tárgyaljunk, hanem egy magyar kommunista e tézissel szembeni magatartásáról, melyet ő nem csupán elfogad, de sokkal könnyebben és gyorsabban fel is karol, főleg hogy Erdély esetében önrendelkezésen a Magyarországgal való egyesülést értették. Kun Béla például eredetileg elismerte az 1918-as Egyesülést, később azonban eltávolodott ettől az álláspontjától, és ugyanúgy járt, mint Kossuth a maga idejében, nem magyar érdekek szolgálatába állva egy új Magyarországot akart, de nem Erdély nélkül, ami azt jelentette, hogy az új beszívárgott a régi helyébe, elgyengítette azt, és új ellentmondásokat hozott létre. Továbbmenve, a probléma lényegét keresve, meg kell mondanunk, hogy egy román kommunista számára a dolgok mást jelentettek, az említett tézist csak fájdalommal teli szívvel fogadhatta volna el, vagy karolhatta volna fel. Ugyanezek a megfontolások érvényesek a felszabadulás utáni időkre, vagyis midőn a régi társadalmi szerkezet már szét volt zúzva, és pedig az osztályharc 1948-1958 közötti „kiéleződésének” korszakára is, különösen azért, mert ez a kiéleződés sokkal durvább volt, mikor a románok rovására gyakorolták olyan helyeken, ahol a párt- és állami szervek, és természetesen a biztonsági szervek élén is sovinizta vagy neosovinizta magyar elemek állottak, akik ellenzői vagy éppen ellenségei voltak a munkában megvalósuló testvériségnek. Ugyanez érvényes azonban - vethetné ellen valaki - azokra a helyekre és szintekre vonatkozóan is, ahol románok töltöttek be bizonyos funkciókat. Erre lehet igenlő, de még inkább nemleges a válasz, lévén, hogy itt, nálunk, Romániában ezekben az években, de az „osztályharc maximális kiéleződésének” időszakában is a legfőbb gond az volt (és ma is az), hogy teljes mértékben tiszteletben tartsák az együttélő nemzetiségek jogait, akiket már nem is neveznek „kisebbségnek”, hogy ezzel is megszűnjön a megkülönböztetés minden maradványa, és hogy ne legyen többé semmi ilyen értelmű probléma. Ez a gondolkodás természetes módon társult azzal a harccal, mely a revizionizmus mindenfajta kiújulása ellen folyt abban az időben, de egy kissé eltúlzott volt, a románokhoz viszonyítva már-már megkülönböztető módon kezelve a nemzetiségeket. Így aláásták az annyira óhajtott egységet és egyenlőséget, a szükséges és kötelező egyensúly a túlsó oldalra billent, mindig juttatva valamit egyeseknek, hogy „jó legyen”, hogy „ne legyenek problémák”. Így esett meg, hogy a romániai magyaroknak több sajtótermékük lett (kiadványok és könyvek) anyanyelvükön, mint nekünk, románoknak, természetesen a romániai magyar lakosság számarányához viszonyítva. Lehetséges, hogy ez nem is rossz így, a baj inkább az, hogy bizonyos reális, vitathatatlan jogokat gyakran erőszakoltan kiterjesztenek, a pretenciók és a kérvények a teljesítésük mértékében szaporodnak (és ha egy napon a lehető legdemokratikusabb módon arra kérnek majd, hogy vegyük hátunkra a folyóinkat, és költözzünk el ebből az országból, mit teszünk majd mi, románok, ennek a kérésnek is eleget teszünk majd, vagy hogy járunk majd el!?).

Rossz, hogy egy romániai magyar író, akit ismételtelen kiadnak magyar nyelven, de román nyelven is, egy interjúban (mely igaz ugyan, hogy Budapesten jelent meg) azt mondja, hogy egy olyan közösségben született „*mely 99%-ban a magyar kultúra szellemében formálódott*”, teszi ezt annak ellenére, hogy egész Erdély nem ebben a szellemben formálódott, nem ilyen arányban, még az ő faluja sem ebben a szellemben formálódott, ha éppen helyhez akarjuk kötni a kérdést. Ennek az írónak az állítása, akivel egyébként semmi bajom sincs, akit értékeltem és értékelek ma is, akivel valóban testvér szeretnék lenni (de nem ilyen körülmények között), annak a „tézisnek” a hatáskörébe tartozik, melynek értelmében az erdélyi magyarság szellemi (és civilizációs) fölényel rendelkezett és rendelkezik, ezt a tézist hangoztatják, más érveket helyettesítve vele, valahányszor nem cáfolható többé a kontinuitás, valahányszor letagadhatatlan a románok állandó és túlnyomó többsége itt, Erdélyben. Ilyenkor, közvetlenül vagy közvetve, célzásokkal vagy bizonyos reális körülmények eltúlzásával, maximális felnagyításával azt állítják, hogy bár mi, románok többségben voltunk és vagyunk itt a legrégebb időktől fogva, de civilizációs és alkotó szerepe a magyaroknak volt és van, arról az oldalról közelítve meg a dolgokat, a revizionizmus és irredentizmus, az igazságtalanság és bizonyos „nemcsatlakozási komplexusból” kinőtt gőg oldaláról, mely sohasem a népet jellemezte, ellenkezőleg, egyes kalandor vagy reakciós, valóban sovinizta vagy neosovinizta „vezető felső réteget” jellemzett és jellemez, a magyar nép ugyanis számtalanszor harcolt a szabadságért, és jól meghatározott helye van Európában, saját múlttal és saját történelemmel rendelkezik, melynek nincs szüksége kiigazításokra és felnagyításokra. Értelmetlen azt állítani, mint ahogy *A romániai magyar nemzetiség* című kötetben (Kriterion kiadó, 1981) is történik, hogy „*az első évezred végén és a második évezred elején Géza nagyfejedelem és I. István király vezetésével a magyarok Közép- és Kelet-Európa egyik legjelentősebb hűbéri államát alapították, és a katolikus hitre tértek.*” Mindenekelőtt azért, mert nagyon jól tudjuk, hogy mind a magyar feudális állam megerősödése, mind pedig jelentőségének növekedése ebben az övezetben a kereszténység felvétele után következett be, mely döntő tényező volt ebben a vonatkozásban. Hasonlóképpen értelmetlen azt állítani, mint ezt ugyanez a könyv teszi (*A romániai magyar nemzetiség*), hogy a magyarok 862 körül „*keltek át először a Keleti Kárpátok láncain*”, és azokon a helyeken telepedtek le, „*melyeken ma is élnek*”, ez megint csak nem igaz, a magyarok ugyanis nyugatról hatoltak be Erdélybe, és csak azután, miután kudarcba fulladtak nyugati vagy déli irányba történő területszerzési törekvéseik. Így, szándékosan vagy szándéktalanul, programszerűen vagy bizonyos befolyások hatására, bizonyos előítéletek, vagy a sovinizmus által megmetyelvezett, a nacionalista-hódító revans férgé által rágott nézetek továbbélése következtében újra helytelen dolgok történnek. Erdély szellemi alapja ugyanis mélyen román volt, és ma is az, az idegen elnyomás sohasem tudta felszámolni, akadályozta csupán, a tilalom vékája alatt tartotta, a leghosszabb és legbarbárabb üldözésnek tette ki, szándékosan vagy szándékán kívül olyanná tette, mint amilyen a talajvíz, melynek belső nyomása annál nagyobb, minél inkább nő a „felülről” jövő nyomás. Természetesen voltak olyan időszakok, melyekben a kölcsönhatás, az interferencia mind az „alsóbb szinteken”, mind a „vezető rétegben” megvalósult. Mi több, bizonyos periódusokban, például abban az időben, amikor Magyarország török tartomány volt, Erdély menedéket adott mindannak a számára, ami Magyarországon akkor gondolat, harci reménység és kulturális alkotás volt, mint ahogy Havasalföld is menedék volt bizonyos korszakokban mindannak a számára, ami gondolat és harci reménység volt a félhold által leigázott Bulgáriában vagy Görögországban. Ami viszont nem jelenti azt, hogy Havasalföld elbolgárosodott vagy elgörögösödött volna. Egy még kézzelfoghatóbb példa magára Magyarországra vonatkozik, pontosabban Budapestre, ahol egy időben jelentős román kiadványok jelentek meg, ami nem jelenti azt, hogy Budapest mássá lett volna, elrománosodott volna. (...) /171-177. oldal/

□

Erdély sohasem volt egyszerűen egy „nemzeti konglomerátum”, egy sajátosság nélküli terület, melynek semmi kapcsolata sem volt az Országgal, mint azt állították, és állítják ma is egyesek. A gazdasági kapcsolatok például legalább olyan erősek voltak, mint a más természetűek, mint a gondolat és a lélek kapcsolatai. Jellege eredendően és túlnyomóan dák volt, amit a régészet teljességgel igazol, ami tehát nem mese, és nem eltúlzott mítosz. Elbűvölő tartományunk (mely miatt bizonyos magyar szökevények Ausztráliában és más helyeken nem alhatnak nyugodtan) jellege, mint egyébként az egész Országé, később római és dákoromán lett, majd románná változott a dolgok természetes egybekapcsolódása folytán, és ezt nem tagadhatja senki, de kigúnyolhatja bárki anélkül, hogy ebből bármi tudományos vagy más természetű nyeresége származna. Így történt az, hogy mi nem kényszerültünk honfoglalásokat kiagyalni se a IV., se a X. századra, nem kényszerültünk azt állítani, hogy üres pusztaság várt ránk itt Erdélyben, mikor ideérkeztünk, és azt sem, hogy az első román, aki kiejtette ennek a területnek a nevét, egy különös varázslat által rögtön birtokba is vette azt, mint ahogy az „Ez a történelem az enyém” (Magvető kiadó, Budapest) című könyvben történik, amelyik kijelenti, hogy az első magyar, aki kimondta ennek a földnek a nevét, *„örökre a magyarsághoz kötötte azt, és mint egy varázslattal magyarrá váltak a kiterjedt alföldek, a termékeny völgyek, a tündérek szerelmes hona, melynek neve Erdély.”* E területeken való létezésünk és megmaradásunk nem varázslatokra épül, a misztika és a misztifikálás nem tartozéka gondolkodásunknak és cselekvésünknek. Nem azért, mintha mi többek lennénk másoknál, ez a gondolat jóban és rosszban is mindig idegen maradt tőlünk, hanem azért, mert a mi múltunk nem szorult és nem szorul kitalálásokra és újraalkotásra. De felnagyításokra, kikerekítésekre és túlzásokra sem, mint sajnos más népek esetében, vagy mint egyes emberek esetében, akik minden áron egy gazdag és dicső múltat akarnak maguknak építeni, bár nem lenne szükségük erre. A mi múltunk, a varázslatos Erdély múltja, akár az egész Ország múltja csak ismeretet és elismerést, bármilyen komplexustól független, a revizionista és irredenta viszálykodásoktól független, objektív tanulmányozást igényelt. Így nyilvánvalóvá válik, hogy a „folytonosság hiányának a tézise”, egy területnek önkényesen pusztasággá nyilvánítása minden alapot nélkülöz, Erdély ugyanis nem volt valamiféle pusztaság, egy olyan mező, melynek bármiféle szél elúzi élőlényeit, éppen ellenkezőleg, egy olyan erősség volt, mely völgyeiben, tájain lehetővé tette az életet, kincsei éppoly számosak lévén, mint azok a lehetőségek, melyek nagyapáink és ősapáink számára biztosították a folytonosságot és az állandó itt-tartózkodást. Nyilvánvalóvá válik az is, hogy a magyaroknak e területekre érkezése nem történhetett már a kezdetben oly nagy tömegekben, lévén, hogy a Pannóniában való letelepedéskor számuk nem volt valami nagy. Így hányan juthattak Erdélybe, tekintve, hogy a németek a Lechfeld folyónál (955-ben, ha jól emlékszem), valamint a tatárok a Sajó mentén (1241) két véres ütközetben igen sokat elpusztítottak belőlük. Éppen ezért volt szükségük arra, hogy Erdélybe szászokat és székelyeket hozzanak annak az uralomnak a megerősítésére, melyet valóban sohasem sikerült megerősíteniük, kivéve az 1867-1918 közötti ismert és legkegyetlenebb időszakot. Az igazság az, hogy a magyar elemek tömeges Erdélybe áramlása csak Mohács után következett be nemesi birtokok adományozása és új betelepítések által, amint az később is, a dualizmus idején, majd 1940-ben (Észak-Erdélyben) történt, azt kívánva, és azt a célt követve kitartóan, hogy megváltoztassák egyes vidékek arculatát, ami viszont nem következett be, és nem fog bekövetkezni soha. Magyarosítás folyt ugyan az említett időszakokban, vagy másokban is, mind a vezető nemesi rétegekben, mind a parasztság soraiban (mint például Erdély keleti részén, ahol sok román elszékelyesedett, egyrészt azok miatt az előnyök miatt, amelyekkel a székelyek bírtak, de különösen a románokra nehezedő gazdasági és vallási nyomás miatt) anélkül azonban, hogy lényegesen változott volna e vidékek arculata, anélkül, hogy

megváltozott volna azok jellege. Ez nem azt jelenti, hogy a körülmények az együttműködést és a testvériséget nem tették lehetővé. Ellenkezőleg, nemcsak lehetővé tették, de szükségszerűen igényelték anélkül, hogy megengednék az irredentizmust. Vagy akár a revizionizmust. Vagy a „nemzeti konglomerátum” fent említett elméletét, mely valójában Erdély különálló tárgyalását jelenti, csak úgy véletlenül elfeledve e területek természetes és mély kapcsolatait az Országgal, mely az egyenlőség és testvériség mellett emel szót, de csak e terület határain belül, ilyen elcsúszások és zavarosságok egyébként nálunk is előfordulnak, nemcsak Magyarországon. Egy iasi-i publicista például azt írja a *Convorbiri Literare* hasábjain (1980. 9. sz. 7. old.), hogy létezne (az erdélyi román és magyar írók - a szerző megj.) egy „sajátos etnikai közössége”, mely „egy sajátos társadalmi felépítést és a földrajzi és történelmi tér sajátos érzékelését” igényli. Ugyanez a publicista ugyanebben a recenzióban „erdélyi román nyelvű írókról” beszél, ami enyhén szólva különös megfogalmazás. Másvalaki azt mondja Nagyváradról, hogy „akkoriban Magyarország legnagyobb szellemi központja volt Budapest után” (Ady Endre: *Baronul și cumanii* - A báró és a kunok - c. kötetének előszavában), az ilyen eljárások itteni vagy magyarországi partizánjai még ennél is tovább mennek, és tudatosan csökkentik vagy figyelmen kívül hagyják a román elem erdélyi jelenlétét (és a történelemben játszott szerepét is természetesen). Ha Bethlen Gáborról beszélnek például, a legmelegebb és legdicséretesebb jelzőket alkalmazzák, ügyelve arra, hogy Mihai Viteazul /Vitéz Mihály - ford. megj./ alakját a legkisebbre csökkentsék, annak ellenére, hogy Bethlen Gábor a mi uralkodóinktól vette át a román országok egyesítésének gondolatát. Mihály, a mi nagy és legyőzhetetlen Mihályunk ebben a szemléletben holmi „barbárrá”, egy „inkább háborúra, mint békére hajló emberré”, a „taktikázás és a képmutatás” avatott cselszövőjévé válik. Ha az 1848-as erdélyi és magyarországi forradalmi eseményekről szólnak, mintegy véletlenül megfélemlenek a moldvai, a havasalföldi és erdélyi negyvennyolcas forradalmi mozgalmak lényegéről, irányának és programjának összefüggéséről, és néha addig merészkednek, hogy az 1848-as magyarországi forradalom sikertelenségéért az erdélyi románokat vádolják, ami csak úgy mellékesen (és nem is olyan mellékesen) szólva befeketítő, nem igaz, ami egy mocskos hazugság. A legjobb esetben e jelentős történelmi eseménnyel és más hasonlókkal - közeliakkal vagy távolabbiakkal - kapcsolatban a „vétkesség” valamifajta „egyensúlyáról” beszélnek. Az 1848-as évről például, ha nem az említett vádat hozzák fel, azt mondják, hogy a magyar forradalmárok is tévedtek, de a románok is, akik meglehetősen nacionalisták voltak, bár a másik fél is eléggé az volt, és közben elfeledik leszögezni, hogy a létjogok védelme nem szül szükségszerűen nacionalizmust, míg e jogok bitorlása, egy nemzet elnyomása (helyesebben: nemzetek elnyomása) nacionalizmust eredményez, egy mind agresszívebb sovinizmust kelt, bitorolni ugyanis csak agresszivitással lehet. Száraz György *Ítéletidő* /a román fordítás szó szerinti jelentése: Az ítélet ideje - ford. megj./ c. darabjáról például egy budapesti újság (Népszabadság - 1980. 9. sz.) azt írja (egy szakíró tollából természetesen), hogy a cselekmény 1849-ben játszódik, amikor - állítja a szerző - „a nemzeti kérdés döntő módon időszzerűvé vált”. A móc Orlea a nemzeti elfogultságot testesíti meg. Ő így beszél: „A magyar ma is magyar, a román meg román. Tűz a vízzel nem egyezik.” Egy másik szereplő - Axente, Avram Iancu „helyettese” - azt mondja: „Nekem nem kell se német, se magyar, se szláv testvériség. Én ezt az országot akarom!” /E mondat az eredeti szövegben így hangzik: „Én a Kárpátokon túli testvérekkel akarok egyesülni, az országot akarom.” - a ford. megj./ „Aki pedig mást akar, az áruló!” Ezzel párhuzamosan magyarokat is bemutat, akik a „gyűlöletet személyesítik meg”, ami a cikkíró arra az állításra készíti, hogy a dráma szerzője a „végsőkig menően pártatlanul tárja fel a dolgokat”. Egy másik kiadvány (Élet és Irodalom, 1980. 3. sz.) ugyanerről a darabról a következőket mondja: „130 évvel ezelőtt Avram Iancu seregei megrohanták Abrudbányát, szörnyű vérengzést vittek végbe, és megfutamtították Hatvány őrnagy seregeinek maradványait. A magyar lakosság tíz százalékát agyonlőtték. Ez

képezi Száraz György «Ítéletidő» című darabjának történeti háttérét.” Ha valóban ez a dráma háttére, ha Avram Iancu az agresszor, és nem Hatvany, ha a „vétkesség egyensúlya” úgy működik, mint a beszámolók egyike beállítja, ez azt jelenti, hogy ez alkalommal is régi és megátalkodott előítéleteknek, régi és felőrlő viszályoknak áldoznak. Ugyanezeknek áldoznak akkor is, mikor nálunk vagy a baráti Magyarországon a horthysta megszállás idején „Észak-Erdélyben” történekről beszélnek. Egy bizonyos fajta ártatlansággal azt mondják nekünk, hogy ugyanaz történt „Dél-Erdélyben” is, ami nem felel meg a valóságnak, az „egyik dolog” és a „másik dolog” objektív egybevetése ez esetben nem eredményezhet mást, mint egy ilyenszerű következtetést. Természetesen nincs szándékomban az antoneszkánus rendszert védelmezni, beszéltem arról a rosszról, melyet az Országnak okozott, de a „vétkesség” ilyenszerű „egyensúlyát” sem fogadhatom el, nem azért, mert ki tudja milyen okból nincs ínyemre, hanem azért, mert ez nem létezett. Ugyanilyen okokból nem fogadhatom el a „megítélés emelőinek” rendszerét sem, amit szokás szerint akkor hoznak mozgásba, amikor az Egyesülés utáni erdélyi eseményekről beszélnek, ez alkalommal másképpen közelítve a problémához. Elismerik az elnyomás és kizsákmányolás meglétét és tartósságát az Osztrák-Magyar Monarchia idején, de azután gondosan hozzátesszik, hogy 1918 után Erdélyben elnyomás és kizsákmányolás volt, azzal a különbséggel, hogy azok most mások érdekeit szolgálták, mintegy véletlenül megfeledkezve arról, hogy megemlítsék a földreformot, mely földet adott a parasztnak, megsemmisítve ezáltal a régi és annyira ádáz magyar feudalizmus utolsó védőbástyáit is. Az Egyesülés új társadalmi és politikai feltételeket hozott létre, magasabb rendűeket a szétzúzottaknál, olyanokat, amelyek Erdély hatalmas erőforrásaival összhangban egy átfogó és komplex fejlődés számára kedveztek, ami Romániában és Románia által bontakozott ki teljes mértékben, így újból megbizonyosodott, bár erre már nem volt szükség, hogy Erdély nem egyszerűen egy „nemzeti konglomerátum”, hanem része az Országnak, melytől semmilyen elnyomás nem tudta elszakítani, és melytől ezután se fogja elszakítani senki, még akkor sem, ha egyesek Ausztráliából vagy Dél-Afrikából (de a magyar televízió közvetítésével) mutogatnak ujjal feléje, az ilyen revizionista vagy neorevizionista, irredenta vagy neoirredenta agitáció ugyanis kudarcra van ítélve, és hiábavaló.

□

A mai Erdély korunk - mely minden nép, minden ember érvényesülésének a kora - új feltételei között továbbra is az ősrégi dákoromán és román föld ősrégi hagyományait folytatja és képviseli. Törvényerőre emelkedett a más népekkel békében és egyetértésben élés vágya, mely annyira jellemző, és oly mélyen gyökerező ezen az istenáldotta és ellenség által sóvárgott vidéken, és a szocialista Románia minden állampolgára, nemzetiségétől függetlenül ugyanazokkal a jogokkal és ugyanazokkal a kötelességekkel rendelkezik, a megkülönböztetést és a sovinszta gyűlöletet, a termelő erők ésszerű és méltányos elosztása révén, a párt- és az állami szervezetben minden szinten megvalósított arányos képviselet révén az Ország egész politikai és társadalmi szervezési rendszere leküzdötte. Természetemnél fogva nem lévén idillizmusra és a dolgok palástolására hajlamos, nem állíthatom azt, hogy minden felvetődött vagy felvetődő problémát megoldottunk, különösen, hogy közülük nem egy igen összetett, és sok időre és türelemre van még szükség, míg ténylegesen megoldhatjuk őket. De állítom, anélkül, hogy ezt túlzásnak érezném, hogy sohasem tettek még ennyi erőfeszítést ebben az irányban, a Román Kommunista Párt, a romániai munkásosztály pártja, az egész nép pártja, az igazságért és az emberségért folytatott harc pártja politikájában átvett és programszerűen fejlesztett mindent, ami a múltban haladó kezdemény, megbizonyosodott igazság vagy csak egyszerű felismerés volt. Éppen ezért semmiképpen sem indokolható egyes magyarországi vagy Magyarországon kívüli publicisták vagy történészek túlzott aggodalma a romániai magyar nemzetiség sorsa miatt. De az ilyen meggondolások (vagy sugallások) mint:

„A szocialista országokban minden esetben a területi autonómia és a szövetségi rendszer képezi a nemzeti kérdés megoldásának keretét és módját...” - nem indokolhatók, és gyakorlatilag a beavatkozások zavaros tartományába tartoznak. Románia ugyanis egy egységes nemzeti állam, melyben a lakosság 9/10-e román (Erdélyben 3/4-e), akik mellett más nemzetiségek is élnek és dolgoznak. A nemzeti kérdés megoldása nemcsak Erdélyt érinti, hanem az egész Országot, nemcsak a magyarokat, hanem a székelyeket, szászokat, szerbeket és bolgárokat is, mindnyájunkat érint, mivel egyikünk boldogságától vagy boldogtalanságától a másik boldogsága vagy boldogtalansága is függ, nemzetiségtől függetlenül. (...) /178-185. old./

□ □ □

(Románból fordította Tóth Károly Antal)